

BABEŞ–BOLYAI UNIVERSITY
LETTERS FACULTY
DOCTORAL SCHOOL OF HUNGAROLOGY STUDIES

PhD THESIS
HISTORIA LITTERARIA IN BENKŐ JÓZSEF'S WORKS
SUMMARY

Scientific Coordinator:
Prof. dr. Egyed Emese

PhD Candidate
Csata Adél

CLUJ-NAPOCA

2019

TABLE OF CONTENTS

<i>Introduction</i>	7
1. <i>The past and present of Benkő research</i>	12
1.1. Benkő-images and researchers in the 19 th century.....	15
1.2. Benkő-researches in the 20 th and 21 st centuries.....	29
2. <i>Benkő József's virtual library</i>	37
2.1. Benkő József's interest in botany.....	42
2.2. Benkő József, the historian.....	49
2.3. Benkő József, the local historian.....	53
2.4. The Paradigm of Göttingen. Possibilities of mastering the holistic approach.....	60
2.5. The publisher of manuscripts from Aita Mijlocie.....	65
3. <i>The question of language choice</i>	75
3.1. The reasons of writing it.....	76
3.2. Benkő József's dedication to Maria Theresa.....	81
3.3. The potential readers.....	84
3.4. The primacy of the Latin language.....	85
3.5. The international fame of a domidoctus pastor.....	87
3.6. „Each nationality became scholar by their native language...”.....	89
3.7. Dilemmas in the 1790s.....	96
4. <i>The situation of historia litteraria researches in the past and nowadays</i>	101
4.1. Historia litteraria – the genre of the men of letters „par excellence”.....	105
4.2. Benkő József, cultivator of humanities.....	113
4.3. Literary history in a volume of local history.....	115
4.4. About the Transilvanian printing.....	123
4.5. About the Transilvanian scholars.....	127
5. <i>Benkő József's working method</i>	130
5.1. Ars compilandi and ars excerpendi in the 18 th century.....	130
5.2. Benkő József's historia litteraria culture.....	132

5.3. The second foreword to <i>Transsilvania generalis</i>	138
5.4. „The exhausting hard work”.....	141
5.5. Families of noble birth in a list of scholars.....	141
5.6. The continuer of the traditions.....	146
5.7. Men scholars about the women scholars.....	150
6. <i>Benkő József's Additamenta</i>	161
6.1. The origins of <i>Additamenta</i>	166
6.2. Handwritten additions.....	169
6.3. Appendix to the appendices. Benkő József's end-of-letter <i>historia litteraria</i>	172
6.4. The Szathmári's appendices.....	179
7. <i>Writing literary history in the Magyar Hírmondó of Bratislava</i>	185
7.1. The beginnings of Magyar Hírmondó.....	186
7.2. Opinions about Horányi Elek's <i>Memoria Hungarorum</i>	191
7.3. Benkő József and Szacs vay Sándor.....	195
7.4. <i>Historia litteraria</i> in Magyar Hírmondó.....	197
7.5. Benkő's activity as a reporter during Mátyus Péter as editor.....	205
7.6. Benkő's articles under Révai's, Barczafalvi's and Szacs vay's editorship.....	208
7.7. Benkő József and the Magyar Kurir.....	212
<i>Conclusions</i>	219
<i>Bibliography</i>	228
<i>Appendix</i>	241
Appendix nr. 1.: Benkő József's virtual library.....	241
Appendix nr. 2.: Benkő József's articles in the Magyar Hírmondó.....	339

Keywords: Benkő József, historia litteraria, local history (Staatswissenschaften/Landeskunde), *Transsilvania*, *Additamenta*, Bod Péter, *Magyar Athenas*, list of scholars, history of Transilvanian culture and civilization, written culture, 18th century

Resume

In my dissertation entitled *Benkő József, a historia litteraria művelője/Historia litteraria in Benkő József's works* I examined historia litteraria written in the 18th century by a Transilvanian author. Among the works connected to local history I mentioned the reformed pastor of Aita Mijlocie, Benkő József's work, entitled *Transsilvania*, an addition to Bod Péter's *Magyar Athenas*, entitled *Additamenta*, Benkő's literary annex to the letter sanded by Sófalvi József, as well as his science history reports published in Magyar Hírmondó of Bratislava.

Some segments of the complex work of the pastor are well explored, others less. His research in botany and linguistics are well documented while his activity as a literary historian has not been examined so far although this need was formulated by Éder Zoltán in the 1970s and Bretz Annamária forty years later. The topic proves to be of relevance as research into the science of literary history has intensified lately.

Through my dissertation I tried to comply with this call analysing Benkő József's writings connected to historia litteraria and placing them into the claim of traditions. I undertook the task of revealing the history of the genesis of texts as well as analysing their rapport to each other. I focused on revealing the characteristics of the texts besides comparing the chapter referring to cultural history of the local history with Bod Péter's *Magyar Athenas*.

Among the sources I found both handwritten and printed texts. It is known that the Benkő heritage was destroyed in the great fire of Aiud during the 1848–49 revolution and war for independence, so there are very few documents available. Despite this fact I searched the sources found in the archives of Cluj University Library, Cluj Academy Library, the Bethlen Gábor Library of Document in Aiud, the Teleki–Bolyai Library in Târgu-Mureş, the library of Haáz Rezső Múzeum, the Harghita and Cluj Departments of the Romanian National Archives, the archives of the National Széchényi Library and the Hungarian Scientific Academy. Besides these Benkő's correspondence found in the volumes of Correspondence of Hungarian Scientists as well as such paratextual elements like forewords, footnotes, reviews also served as important sources.

My dissertation consists of seven chapters divided into two main blocks. The first one contains the first three chapters which were conceived by the claim of contextualization. The second block consists of the remaining 4 chapters focusing on the analysis of 4 works based on *historia litteraria* and revealing the relationship between them.

In the first, mainly descriptive chapter, I followed the creation and evolution of the Benkő image beginning with the 18th century to the present days. I looked into the structure of the texts concerning his personality, what his contemporaries and successors said about him, the causes of changes in his professional and personal appreciation. I must mention that I have never considered this *domidoctus scholar* of Aita Mijlocie a polymath even though he was a historian, linguist, botanist, speleologist at the same time. I consider him the representative of a paradigm including most of the scholars of that period of time. Although he had never been abroad, his views can be identified with those of the scholars and students from the Georgia-Augusta University of Göttingen and which were based on a holistic outlook.

In this chapter I examined writings published in newspapers and encyclopedias in the 18th, 19th, 20th and 21st centuries concerning his personality and work. Besides this I tried to show the mistakes and deficiencies of the texts correcting and completing them where sources made it possible.

As it can be seen, these short texts recorded data of Benkő's biography, an incomplete list of his works containing mistakes that were passed on to later texts too. This shows that the authenticity of the resources was not strictly checked and there did not exist a critical attitude either. The results of my research prove that the majority of the texts, mainly those written in the 19th century are characterized by commemorating, the unjustly blamed scholar sometimes bearing an apologizing attitude. They emphasize Benkő's professional and personal merits, I only once encountered a negative Benkő image. The texts written at the beginning of the 20th century are also commemorative, but works analysing and criticizing Benkő's scientific, mainly historical and botanical activity were also published. The translation of Benkő's volume about local history from Latin into Hungarian made the beginning of new researches possible. At the same time the commemorative texts are also preserved their actuality. Newspapers of Covasna county are constantly publishing articles connected to Benkő's cult.

In the second chapter I tried to reconstruct Benkő's virtual library relying to his readings, and by this defining his level of expertise in several fields of science which he was interested in.

I searched several Transylvanian libraries without much success as I hardly found any volumes which could really be connected to his library. Consequently, I created his virtual library, i. e. I enlisted the works which could have possibly been read by him and which could have influenced his spiritual life. I created this list examining his correspondence mentioning his book loans.

As a result, I got a booklist of nearly 100 pages (Appendix nr. 1). His readings reveal his scientific activity in the field of local history, publishing and botany. From his readings I could deduce his more or less permanent interest in history though his scientific activity can be considered discontinuous. As far as the language of the book is concerned, they do not show great diversity: the majority was Latin, very few were French, Italian, Hungarian and German. Most of the printed works were published in the second part of the 18th century which proves that Benkő kept up with the scientific development of his time. He published his botanical and historical works consulting and analyzing the latest scientific publications. Without doubt he was a cultivated historian and botanist but his loanings concerning the topic of *historia litteraria* consisted of two volumes written in Latin, the Bod-work did not even appear in this list.

In the third chapter I examined Benkő's choice of language in his works. His predecessors and contemporaries like Rotarides Mihály, Bél Mátyás, Weszprémi István, Horányi Elek or Wallaszky Pál published their works in literary history in Latin with the only exception of Bod Péter. Benkő's former fellow worker who published his *Magyar Athenas* in Hungarian. In this chapter I tried to find out the criteria which influenced Benkő in his choice of language and what his goal was when publishing his works. From his correspondence and from the paratextual elements of his volume it became evident that his goal was to make his work and his name known abroad. This was only possible if he published in Latin or German. As his knowledge of German was rather poor, his only choice could be Latin. Hungarian was out of the question as it could not make his communication possible with the members of *respublica litteraria*. In this way he published his works in Latin, although more and more pamphlets appeared in the second half of the century demanding that scholars publish their works in their native language. His works appealed to a public that was familiar with the Latin language, on the other hand he desired to win

the recognition and support of the Empress, which also supposed the use of the then official language, Latin. Moreover, the majority of the sources he used was written in Latin, their translation into Hungarian would have supposed huge efforts and extra work.

In the 1790s there was a slight change which could have been caused by the parliamentary decree that laid emphasis on the use of the native language. As a result of scientific works were first published in Latin and then translated into Hungarian. Benkő's Hungarian publications like his funeral orations, his articles published in the *Magyar Hírmondó* and his works popularising sciences were meant for the larger public, so his choice of language was defined by the nature of his writings and his readers.

The 4th chapter presents Benkő's works connected to literary history preceded by a review of research history. The studies written by foreign and Hungarian authors clarified the meaning of *historia litteraria*, how it came to life, what changes it underwent, who its representatives were and what their goals were.

Then I examined Benkő's works of literary history firstly mentioning the chapter concerning cultural from his volume of local history. Studying the chapter *De re litteraria in Transsilvania* I examined the way he built up his first work of this kind, what its novelty consists in and the relationship between Benkő's and Bod's lists of scholars. The comparative examination of the two lists revealed the authors' working methods. I found that Benkő himself made use of the fashionable compiling and excerpting methods which saved him much time and effort.

The 5st chapter exemplifies Benkő's working method. A main source of his work is the volume *Magyar Athenas*. I discovered another method analysing the chapter dedicated to the history of culture: Benkő restricted and enlarged his material as the same time. He restricted it as he hardly introduced information about religious intolerance or funeral orations so popular with Bod in his volume. He enlarged the material when he presented a large number of contemporaries, historical figures, family genealogies and women scientists, elements which represent the novelty of Benkő's volume. As far as the content of the works is concerned, there is a close connection between Benkő's and Bod's works.

The sixth chapter examines Benkő's notes referring to the *Magyar Athenas*, the *Additamenta*. I observed it in close connection with the list attached by the pastor of Aita Mijlocie to the letter

written by Sófalvi József as well as with the notes of Szathmári Pap Mihály and his son, Zsigmond. I examined the connection between the texts and the question whether there existed a cooperation between the protestant pastors of the period by sharing information with one another.

My researches revealed the fact that Benkő started compiling his list of scholars immediately after publishing his work about local history. Concerning the contents of his volume he became more worldly, he appreciated poetry and translations, he occasionally criticized the authors of religious books and school textbooks.

The list attached to the end of Sófalvi József letter is highly inaccurate, it contains only names and contracted titles. By comparing this list with *Additamenta* it became evident that they were created independently without any impact upon each other as only one or two names appeared in both lists. The titles published here could have been familiar to Benkő from Teleki Sámuel's library or from the Magyar Hírmondó. This led me to the conclusion that the short *historia litteraria* from the end of the letter can be considered completions of both works. Comparing the notes of Benkő and Szathmári Pap Mihály it can be stated that Benkő probably shared the requested notes with Szathmári as there is an almost perfect identity in the first parts of the texts which diminishes later until towards the end there is no resemblance between the texts. In spite of this the examples show the measure of the initial usage which proves the cooperation of the reformed pastors.

The 7th chapter examines Benkő's writings published in the Magyar Hírmondó of Bratislava. The first newspaper published in Hungarian ensured a large diversity of topics including the presentation of the cultural atmosphere and conditions of the time. I wanted to find out if Benkő continued his activity as a writer of literary history and if he enlarged the list of his writings of this kind as a journalist.

It can be stated that about half of this article present biographies of scholars, history of institutions and research works, which means that they fit into the character of *historia litteraria*. The rest of the articles cover information connected to public administration, economy, agriculture, trade and weather. The articles dealing with the history of science bear a vindictive, moreover a documentary character which was characteristic of the contemporary encyclopedias containing biographies of scholars, but this time Benkő wanted to address the speakers of the Hungarian language showing that there existed a scientific activity in Transilvania, that there were scientists and institutions ensuring. Such places were libraries, botanical gardens, venues of scientific

activities which could not be presented in his volume. Thus, the newspaper *Hírmondó* ensured for him spaces to present the actual events of scientific life on one hand, on the other hand he published the texts that could not be published in his volume.

Benkő József's *historia litteraria* can be considered not only sequels or compilation to one another, but they can be connected to the works of the protestant intelligentsia who took up the task of republishing Bod Péter's *Magyar Athenas*. The exchange available information and their collaboration shows not only the importance of its republishing, but also the possibility for the scholars of the 18th century to prove the existence of Hungarian and Transilvanian scientific life and development contrary to the opinion of foreign intelligentsia according to which Hungarian cultural life was underdeveloped.

Selected Bibliography

Manuscripts

Benkő József ajánlása Mária Teréziához, *Collectio Manuscriptorum C. J. Kemény*, Tom. V. Mss. K. J. 13.

BENKŐ József, *Additamenta ad Notitiam Scriptorum Historiae Hungariae Clar[issimi]Quondam Petri Bod in Ecclesia Ref. M. Igenensi V. D. M.: Bod Magyar Athénássára való Pótlások*, Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU. 1725.

BENKŐ József, *Collectaria ad Res Transsilvanicas Facientia*, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 568.

BENKŐ József, *Erdélyi Kéz-Irásban lévő Történet Iroknak Estendő szám szerént való Laistroma*, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 598.

BENKŐ József, *Jelentés Bethlen János kiadás-hibáiról*, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 1678.

BENKŐ József, *Necessaria ac utilis Scriptorum Historiae Hungariae Notitia*, Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár, Kemény József-gyűjtemény, Ms. 127.

BENKŐ József, *Collectaria XIV.*, Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár, Ms. 191/I.

Bethlen Kata levelei Teleki Lászlóhoz/Teleki Lászlóhoz és Ráday Eszterhez, Magyar Tudományos Akadémia, Kézirattár, Magyar Irod. Levelezés, 4-r, 9. sz.

[BOD Péter], *Necessaria ac utilis Scriptorum Historiae Hungaricae Notitia...*, Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Nagyenyed, Ms. 238.

Töredék a' Historicus Cserei Mihálynak Borosnyai János Udvarhelyi Ref. Professorhoz 1747-ben, Apr. 4-kén tulajdon kezével írt eredeti leveléből, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Hung. 1181, 101r–103r

Jegyzetek Bod Péter Magyar Athénásához, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 405.

Kerekes Ábel kézirati gyűjteményei, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 576/III, 34. tétel.

Sacra Celo Regiae..., Román Állami Levéltár Hargita Megyei Osztálya, Csíkszereda, Fond 27 (Scaunul Secuiesc Ciuc), nr. 55

Szathmári Pap Mihály jegyzetei Bod Péter Magyar Athenasához, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 404.

Literature

BAHTYIN, Mihail, *A beszéd műfajai = Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*, szerk. KANYÓ Zoltán, SÍKLAKI István, Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 246–280.

BALÁZS Géza, *Műfajelmélet = Újságíró-ismeretek kezdő és civil újságíróknak*, szerk. BALÁZS Géza, SZAYLY József, SZILÁGYI Árpád, Budapest, Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete, 2010, 34 – 75.

BALÁZS Péter, *Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete*, 1–2. kötet, Piliscsaba–Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet–Simmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 2007

BALOGH Piroska, *Ars scientiae. Közelítések Schedius Lajos János tudományos pályájának dokumentumaihoz*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007

BALOGH Piroska, *A nyelvkérdés és a latin újságírás paradoxonai a 18. század végén = B. P., Teória és medialitás. A latinitás a magyarországi tudásáramlásban 1800 körül*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2015, 204–230.

BARBIER, Frédéric, BERTHO LAVENIR, Catherine, *A média története*, Budapest, Osiris, 2004

BÁNYAI Réka, *Az egykori székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtára a Teleki Tékában = Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok XIII.*, szerk. KOLUMBÁN Zsuzsa, RÓTH András Lajos, Székelyudvarhely, Areopolisz Egyesület, 2014, 107–122.

BÁTORI Anna, *A tudás hálózatai: Wallaszky Pál historia litterariája és a 18. századi tudástranszfer (Módszertani kísérlet)*, Irodalomismeret: Irodalmi, művészeti és muzeológiai folyóirat, 2016/3, 35–63.

BÉKÉS Vera, *A hiányzó paradigma*, Debrecen, 1997

BELLÁGH Rózsa, *A Magyar Athenas és Bethlen Kata könyvtárának jegyzékei = Bod Péter, a historia litteraria művelője*, szerk. TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2004, 33–45.

BENKŐ Mihály, *Hunok és székelyek–Tanulmányok Benkő József halálának 200. évfordulójára*, Barót, Tortoma Kiadó, 2014

BIRÓ Annamária, *Martin Hochmeister magyar „vállalkozásai” = Értékek és ideológiák az irodalomban*, szerk. KORONDI Ágnes, T. SZABÓ Levente, Kolozsvár, Kiadta a Kolozsvári Magyar Irodalomtudományi Tanszék és a Láthatatlan Kollégium, 2008, 125–150.

BIRÓ Annamária, *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011

BIRÓ Annamária, *Körmöczi János és a göttingeni történet- és államtudományok*, Keresztény Magvető, 2014/3–4, 365–381.

BIRÓ Annamária, *Az értelmiségi szerep kritériumai a 18. század végi lapszerkesztési gyakorlatban = Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások*, 3., szerk. BIRÓ Annamária, BOKA László, Budapest–Nagyvárad, reciti–Partium Kiadó, 2018, 133–149.

BIRÓ Annamária, *Erdélyi jelenlét a nyugat-magyarországi sajtótermékekben. Johann Seivert és Benkő József tudósítói tevékenysége*, *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, 2018/34, 199–220.

BIRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma* (Harmadik, javított és bővített kiadás), Budapest, Balassi Kiadó, 1998

BLOCH, Marc, *A történész mestersége*, Budapest, Osiris, 1996

BRETZ Annamária, *Bod Péter historia litteraria programja*, Budapest, 2016 (doktori értekezés)

BURKE, Peter, *Languages and Communities in Early Modern Europe*, New York, Cambridge University Press, 2004

BUZINKAY Géza, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
<https://books.google.ro/books?id=xKTcDQAAQBAJ&pg=PT42&dq=szacs vay+s%C3%A1ndor+magyar+kurir&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwiQ8r2x5tveAhVGECwKHdmnD08Q6AEIJzAA#v=onepage&q=szacs vay%20s%C3%A1ndor%20magyar%20kurir&f=false> [2018. 11. 12.]

CZIBULA Katalin, „*Erőltetek mind azon által szép magyarságodra*”. *A Magyar Hírmondó Révai Miklós idejében = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2006, 476–493.

CSETRI Lajos, *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990

CSIKÓS Júlia, *Adalékok Ráday Eszter könyvtárának rekonstrukciójához*, *Acta siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve 2012–2013*, Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum, 2013, 443–474.

CSÜRÖS István, *Tragikus sors – nagyszerű teljesítmény: Benkő József emlékezete*, *Művelődés*, 39(1990), 11–12. sz., 42–43.

DÁVID Péter, „*Itt van a' legvégső óltára Pallásnak*”. *Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság története*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013

DEBRECZENI Attila, *Irodalomszemléletek a Magyar Museumban = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2006, 309–320.

DEÉ NAGY Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997

DÖBÖR András, *Sajtó és cenzúra a 18. és a 19. század fordulóján Magyarországon*, *Médiakutató. Médiaelméleti folyóirat*, 2014/2, 17–28.

DÖBÖR, András, *Sándor Szacsuvay's Underworld Dialogues as Political Publicisms in the 1789 Year of the Enlightenment-Era Newspaper Magyar Kurír = Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820*, Edited by Ágnes DÓBÉK, Gábor MÉSZÁROS, Gábor VADERNA, Budapest, reciti, 2019, 197–205.

DVORÁKSEK Ágoston: *A tragikus sorsú középjaiti polihisztor*, Művelődés, LXIV. évf., 2011. március, <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1050> [2018. 10. 12.]

V. ECSEDY Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800*, Budapest, Balassi Kiadó, 1999

ÉDER Zoltán, *Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978

EGYED Ákos, *Bod Péter jelentősége a magyar történetírás történetében = A kálvinizmus és a magyar kultúra*, MUZSNAY Árpád (felelős kiadó), Szatmárnémeti, EuroPrint Kft., 2006, 56–61.

EGYED Emese, *Ecetfa és ezüst*, Erdélyi Múzeum, 1993/3–4, 143–145.

EGYED Emese, *Sugallás és rend. Költőszerep és alkotás összefüggése a felvilágosodás korának magyar irodalmában = Emlékkönyv Csetri Elek nyolcvanadik születésnapjára*, szerk. PÁL Judit, SIPOS Gábor, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2004, 101–119.

EGYED Emese, *Gyökerészás Erdélyi Társaságunk 200 éves évfordulóján. Próbamunkák kései darabja = E. E. Kard és penna. Tanulmányok a felvilágosodás magyar irodalmáról*, Budapest, Osiris, 1998, 88–102.

EGYED Emese, *Levelek fejéről múzsák sisakomat*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998

EGYED Emese, *Régi könyv a régi Erdélyről*, Erdővidéki Lapok, 2000. szeptember, I. évf., 1. szám, 14–17.

EGYED Emese, *Ihletmodellek, verses írósorolók = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2006, 405–428.

EGYED Emese, *A journal. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság első félévre szánt lapszámai = Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018, 89–108.

ERŐS Vilmos, *Modern historiográfia. Az újkori történetírás egy története*, Budapest, Ráció Kiadó, 2015

FÁBRI Anna, *A szép, tiltott táj felé*, Budapest, Kortárs Kiadó, 1996

FARKAS Orsolya, *Benkő József, a nyelvész és a botanikus*, Természet Világa (Melléklet), 2014. május, LXV–LXVII.

FOX, Robert, *Science and Government = The Cambridge History of Science: Eighteenth-Century Science*, Vol. 4., Ed. Roy PORTER, Cambridge University Press, 2003, 107–128.

FRASCA-SPADA, Marina, *Compendious footnotes = Books and the Sciences in History*, Ed. Marina FRASCA-SPADA, Nick JARDINE, Cambridge, 2000, 171–189.

GENETTE, Gérard, *Paratexts. Thresholds of interpretation* (Translated by Jane E. LEWIN), New York, Cambridge University Press, 1997

GESZTELYI Hermina, *Bethlen Kata Orvosló könyve - Anno 1737.*, ItK, 2014/6, 869–872.

GIERL, Martin, *Compilation and the Production of Knowledge in the Early German Enlightenment = Wissenschaft als kulturelle Praxis, 1750–1900*, Ed. Hans Erich BÖDEKER, Peter Hanns REILL, Jürgen SCHLUMBOHM, Göttingen, 1999, 69–105.

GÖNCZI Lajos, *A székelyudvarhelyi ev. ref. kollegium multja és jelene*. Székely-Udvarhely, Nyomtatott Becsek Dániel Könyvnyomdájában, 1895

GULYÁS József, *Benkő József becsülete*, Itk, 1913/4, 451–454.

GUNNARSSON, Britt-Louise (ed.), *Introduction. Languages of Science in the Eighteenth Century = Languages of Science in the Eighteenth Century*, ed. Britt-Louise GUNNARSSON, Berlin–Boston, De Gruyter Mouton, 2011, 3–25.

Jürgen HABERMAS, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, Budapest, Gondolat, 1971

HECSER László, *Benkő József-szobrot avattak*, Háromszék, 2018. augusztus 6., https://www.3szek.ro/load/cikk/115478/benko_jozsef-szobrot_avattak [2018. 10. 11.]

HOLENSTEIN, André, STEINKE, Hubert, STUBER, Martin, *Introduction. Practicism of Knowledge and the Figure of the Scholar in the Eighteenth Century = Scholars in Action. The Practice of Knowledge and the Figure of the Savant in the 18th Century*. Vol. 1., Edited by André HOLENSTEIN, Hubert STEINKE, Martin STUBER, Leiden–Boston, Ed. Brill, 2013, 1–45.

HOLL Béla, *A historia litteraria magyarországi története = H. B., Laus librorum*. Válogatott tanulmányok, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2000, 79–136.

IVES, Margaret C., *Sándor Szacs vay and the Dilemma of the Hungarian Enlightenment: Some Reflections on the Beginnings of Hungarian Journalism at the Time of Joseph II.*, *European History Quarterly*, V(1975), 4. sz., 375–394.

JAKAB Elek, *Szacs vay Sándor* (I. közlemény), *Figyelő* 1882/11, 161–174.

JAKÓ Zsigmond, *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1976

JANCSÓ Elemér, *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai*, Bukarest, Akadémiai, 1955

JANKOVITS József, *A Magyar Athenas értékszempontjai = Bod Péter, a historia litteraria művelője*, szerk. TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2004, 17–23.

JÓZSA Lajos, *Benkő József pecsétgyűjteménye*, Háromszék, 2010. 10. 26., https://www.3szek.ro/load/cikk/33647/benko_jozsef_pecsetgyujtemenye [2018. 10. 11.]

JÓZSA Miklós, *Háromszékről indultak. Benkő József (1740–1814)*, Művelődés, LXIV. évf., 2011. március, <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1051> [2018. 10. 12.]

KESZEG Anna, „*az ebatta aestheticája, az Erdeljbe be ne jöihön, mert eddig is eléltünk a nélkül.*” *Az ízlésfogalom és esztétika önállósodásának erdélyi történetéhez*, http://laokoon.c3.hu/dok/keszeg_ebatta.pdf [2018. 03. 25.]

KESZEG Vilmos, *Homo narrans*, Kolozsvár, Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, 2002

KESZEG Vilmos, *Könyvedikálás a kommunizmus éveiben = „... hogy legyen a víznek lefolyása...”*. *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére*, szerk. BENŐ Attila, FAZAKAS Emese, KÁDÁR Edit, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013, 247–258.

KIRÁLY Emőke, *Eleven és holt (emlék)képek Aranka Györgyről = Az emberarcú intézmény. Tanulmányok Aranka György köréről*, szerk. EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2004, 7–26.

KISGYÖRGY Zoltán, *Megtartó emlékezés, Háromszék*, 2014. május 19., https://www.3szek.ro/load/cikk/70370/megtarto_emlekezes_benko_jozsef-nap_kozepajtan [2018. 10. 11.]

KÓKAY György, *A magyar sajtó története. I. 1705–1848*, Budapest, Akadémia, 1979

KÓKAY György, *Könyv, sajtó és irodalom a felvilágosodás korában*, Budapest, Akadémiai, 1983

KÓKAY György, *A nemzeti fejlődés és az európai integráció kérdései a XVIII. század végi magyar irodalomban. (Anyanyelvűség, műveltségközvetítés, elszigetelődés) = Folytonosság vagy fordulat? (A felvilágosodás kutatásának időszerű kérdései)*, szerk. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996

KOLUMBÁN Vilmos József, *Benkő József, az erdővidéki polihisztor*, Barót, Tortoma Kiadó, 2015

KÓSA László, *A magyar néprajz tudománytörténete*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001

KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1980

KÖVÁRY László, *Erdély nevezetesebb családai*, Kolozsvár, 1854

KRIZBAI Jenő, *Ajtai Abód Mihály, a történelemszeretetre nevelő tanár = Egyház, társadalom és művelődés Bod Péter korában*, szerk. GUDOR Botond, KURUCZ György, SEPSI Enikő, Budapest, 2012, 86–95.

KUTROVÁTZ Gábor, LÁNG Benedek, ZEMPLÉN Gábor, *A tudomány határai*, Budapest, 2009

LABÁDI Gergely, *Gedő József és az irodalom*, ItK, 2013/3, 323–344.

LAKÓ Elemér, *A kolozsvári unitárius kollégium könyvtárának kéziratjai a kolozsvári akadémiai könyvtárban*, KM, 1981/1, 15–35.

V. LÁSZLÓ Zsófia, *Daniel Polixéna, a „Magyar Minerva”*. *Egy 18. századi nemesasszony élete és példája a halotti beszédek tükrében*, Sic itur ad astra, 58(2008), 149–175.

V. LÁSZLÓ Zsófia, *Női szerepek változása a protestáns halotti beszédek tükrében (1711–1825)*, Budapest, 2011 (doktori értekezés)

LENGYEL, Réka, *The Newspaper as a Medium for Developing National Language, Literature, and Science Mátyás Rát and the Magyar Hirmondó between 1780 and 1782 = Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820*, Edited by Ágnes DÓBÉK, Gábor MÉSZÁROS, Gábor VADERNA, Budapest, reciti, 2019, 87–100.

LINDENFELD, David F., *The Practical Imagination. The German Sciences of State in the Nineteenth Century*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1997

MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak. Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, Szigetmonostor, 2010

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon VIII. főszerk.: KÖSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsanna, Budapest, Balassi Kiadó, 2008

MARGÓCSY István, *Az irodalomtörténeti hagyomány helyzete a XVIII. század második felében*, ItK, 1984/3, 291–308.

MARGÓCSY István, *A magyar nyelv státusa a XVIII. század második felében = Folytonosság vagy fordulat? (A felvilágosodás kutatásának időszerű kérdései)*, szerk. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996, 251–259.

MARGÓCSY István, *A magyar nyelv jelenléte a 18. századi iskoláztatásban = BÍRÓ Ferenc, Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, Budapest, Argumentum, 2005, 71–152.

MARGÓCSY István, *A felvilágosodás határai és határtalansága (Kételyek és tézisek az irodalomtörténet historiográfiáját tekintve)*, Erdélyi Múzeum 2007/3–4, 4–12.

MARINO, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 2., Cluj-Napoca, Dacia, 2006

MEZEI Márta, *Történelemszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958

MIERT, Dirk van, *Structuring the History of Knowledge in an Age of Transition: The Göttingen Geschichte between Historia Literaria and the Rise of the Disciplines*, History of Humanities, 2017/2, 389–416.

MIKÓ Imre, *Benkő József élete és munkái*, Pest, 1867

MONOK István, NÉMETH Noémi, TONK Sándor, *Erdélyi könyvesházak II. (Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/2)*, Budapest, Scriptum Kft, 1991

MUSNAI László, *A Bethlen Kollégium Nagykönyvtárának értékes kéziratai*, Református Szemle, 1940. április 20., 169–172.

NORA, Pierre, *Emlékezet és történelem között*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2010

OLÁH Róbert, *Protestáns intézményi könyvtárak Magyarországon 1530–1750*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2009

PÁL Judit, *A Habsburg Monarchia története 1526–1848*, Kolozsvár, Mega Könyvkiadó, 2014

PÁLMÁNY Béla, *A Wesselényi család Nógrádi gyökerei = A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*, szerk. HEGYI Géza, W. KOVÁCS András, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012, 255–269.

PÁPAI-PÁRIZ Ferenc, *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-kollégium alapítása és története*, s. a. r. bev., jegyz. RÁCZ Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016

PAPP Kinga, *Tollforgató Kálnokiak. Családi íráshasználat a 17–18. századi Erdélyben*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015

PESTI Brigitta, *Dedikáció és mecénatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Budapest–Eger, Kossuth Kiadó–Eszterházy Károly Főiskola, 2013

RAB Irén, *A felvilágosodás filozófiájának nagy reménysége: Michael Hifßmann (1752–1784) = Aranka György és a tudományok megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018, 193–204.

RÁCZ Emese, *Benkő József nagyenyedi hungarika könyvjegyzéke*, Magyar Könyvszemle, 2016/3, 284–297.

RÁCZ Emese, *Protestáns női mecénatúra Erdélyben a 18. század közepén* (kézirat)

SIGRIST, René, WIDMER, Eric D., *Training links and transmission of knowledge in 18th Century botany: a social network analysis*. Revista hispana para el analisis de redes sociales. Vol. 21. Diciembre 2011, http://revista-redes.rediris.es/html-vol21/vol21_7e.htm [2018. 03. 08.]

S. SÁRDI Margit, *Bethlen Kata orvosló könyve*, Magyar Könyvszemle, 2008/1, https://epa.oszk.hu/00000/00021/00377/Ksz2008-1-kozl_04.htm [2019. 02. 14.]

SEBESTYÉN Mihály, *A székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtáráról*, KM, 1982/1, 22–30.

SOÓS István, *II. József német nyelvrendelete és a „hivatalos” Magyarország = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BIRÓ Ferenc, Budapest, Argumentum, 2005, 261–301.

SZABÓ György, *Benkő József és Gheorghe Şincai*, Korunk, 1989/11–12., 914–917.

SZELESTEI N. László, *Irodalom- és tudományszervező törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1989

SZIGETHI Gyula Mihály, *Nemes Udvarhely-Széki Rósáskert*. Tudományos Gyűjtemény, 1825/11, 30–62.

SZILÁGYI Ferenc, *Voltaire Poème sur le Désastre de Lisbonne című versének ismeretlen magyar fordítása a XVIII–XIX. század fordulójáról = Folytonosság vagy fordulat? (A felvilágosodás kutatásának időszerű kérdései)*, szerk. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 1996, 202–221.

TARNAI Andor, *Tanulmányok a magyarországi historia litteraria történetéről*, Budapest, Universitas, 2004 (Historia litteraria, 16)

THIMÁR Attila, *Lingua et litteraria = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2006, 68–85.

TÓTH Gergely, *Bél Mátyás „Notitia Hungariae Novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése*, Budapest, 2007 (doktori értekezés)

TÓTH Zsombor, *A kora újkori könyv antropológiája. Kéziratos irodalmi nyilvánosság Cserei Mihály (1667–1756) írás- és szöveghasználatában*, Budapest, reciti, 2017

TÖRÖK Borbála Zsuzsanna, *Lexikonok párbeszéde. Információ és tudástérképek az erdélyi statisztikák tükrében a 19. század első felében=Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018

TÖRÖK, Borbála Zsuzsanna, *Exploring Transylvania. Geographies of Knowledge and Entangled Histories in a Multiethnic Province, 1790–1918*, Leiden–Boston, Brill, 2016

TÜSKÉS Gábor, *Az irodalomtudomány és -kritika XVIII. századi történetéhez. Konceptiók, módszerek, kutatási lehetőségek = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, TÜSKÉS Gábor, Budapest, Universitas, 2006, 15–42.

VAKKARI, Pertti, *The roots of library science in the internal and external discourse of Historia Litteraria in Germany*, Bibliothek: Forschung und Praxis, 1994/1., 68–76.

S. VARGA Pál, *A göttingai paradigma*, Debreceni Disputa, 2008/7–8, 126–128.

VARGHA Kálmán, *Program és hivatás*, Budapest, Gondolat, 1978

VERÓK Attila, *Martin Schmeizel élete és munkássága (1679–1747)*, Szeged, 2008 (doktori értekezés)